

Szabad hittel élni

Búcsú a régi elképzelésektől

Interjú Klaus-Peter Jörns teológussal

Szükséges búcsúvételek című könyvében Ön azt az álláspontot képviseli, hogy a kereszténység egy vallás a többi között, s ezért nem támaszthat abszolút igényeket. Ily módon szembefordul az egyházak hivatalos álláspontjával, amelynek értelmében a kereszténység az egyetlen igaz vallás. Hogyan jutott el Ön a saját álláspontjára?

E mellett szól az a tény, hogy léteznek különféle vallások. Ha Isten nem akarta volna ezt a sokféleséget, bizonyára megakadályozta volna. Ezenkívül a vallások és a kultúrák összefüggnek egymással: A vallási „igazságokat” alakítja az a kultúra is, amelyben létrejönnek, hiszen a kultúra meghatározza az ember érzékelési mintáit. Vagyis: nincs abszolút, azaz a kultúrától „eloldott”, a kultúrától független vallás.

Akkor nem létezik Isten által kiválasztott vallás vagy kiválasztott nép sem?

Ez az elképzelés érthető ugyan a népek, fajok és vallások azon igénye alapján, hogy szövetséges társuknak akarják Istent, de ebből fakadóan ténylegesen bekebelezik Istent, saját érdekeinek megfelelően. Az ilyen teológiai építményeket „vissza kell vonni”. Inkább el kell ismerünk, hogy Isten a különböző vallások sokféle, egyetemes érzékelési története során különbözőképpen ismertette meg magát. Az „igazságot” a teológiában fel kell cserélnünk az érzékelés általunk megszokott formáival.

Tehát nem létezik kizárólagos isteni kinyilatkoztatás sem, ahogyan azt a kereszténység a Názáreti Jézusra való tekintettel állítja?

Már magában a Bibliában is Isten különféle érzékelései szólnak meg. Maga a Biblia is vallásközi hittankönyv, mivel zsidó-keresztény alkotás. A Biblia nem egyetlen istenhitet fogalmaz meg. Ezt a tényt komolyan kell vennünk, a vallástörténetet fejlődéstörténetként kell látnunk, és rá kell jönnünk, hogy a történelemben egymást követő istenelképzelések hogyan alakultak át a változó kultúra hatására. A kereszténységben például egyiptomi, zsidó, görög és római gyökereket lehet felismerni. Ezek nélkül egyáltalán nem lenne lehetséges a Jézus Krisztusról mint „Úr”-ról vagy „Üdvözítő”-ről szóló elképzelés. Ha Isten érzékelését kizárólag a Bibliához akarnánk kötni, akkor meg kellene tudnunk indokolni, hogy a bibliai és egyházi kereszténység miért jelenti a vallási fejlődés végső szakaszát – és ma már miért nem lehetséges Istent érzékelni.

Ön tehát szigorúan abból indul ki, hogy Isten érzékelése csak „alulról”, az emberek felől kiindulva lehetséges, és minden „földről jövő kinyilatkoztatást” ki kell zárni? Hiszen léteznek olyan teológiai álláspontok is, amelyek ennek az ellenkezőjét képviselik: szerintük az emberi műként felfogott vallás végső soron szintiszta bálványimádás.

En azt mondom, hogy mindent, ami Istenből indul ki, nekünk érzékelnünk kell, s mindez alá van vetve érzékelésünk játékszabályainak. Ezeket megkerülve nem létezik kinyilatkoztatás.

Léteznek-e szempontok ahhoz, hogyan tehetünk különbséget hamis és helyes érzékelés között? Vagy ez egyáltalán nem lehetséges?

Az Ön kérdése már feltételezi bizonyos, az igazságnak egyedül megfelelő tapasztalatok teológiai dogmatizálását. Eszerint minden, ami nem illik bele saját hitrendszerünkbe, „hamis”, nem igaz. Ez az eljárás nem felel meg annak a nagy sokféleségnek, ahogyan Istent érzékeljük, s ahogyan ez az érzékelés kötődik a kultúrákhoz, amint ezt a vallások története tükrözi. Mindenki, aki behatóan foglalkozik más

vallások kincseivel, megszegyenülten ismeri fel, milyen provinciális az a gondolkodásmód, amely valamilyen rendszerhez kötődik.

De hogyan akar Ön mentesülni a tetszőlegesség veszélyétől? Könyvében „hiteles” tapasztalatokat emleget, holott nem egy esetben tüntetnek fel vallásinak olyan tapasztalatokat, amelyek rendkívül problematikusak, sőt veszélyesek lehetnek.

Hitelesnek azokat a vallási tapasztalatokat nevezem, amelyeket átélőik vissza tudnak vezetni Istenre, és amelyekről életükkel tudnak tanúskodni. A lényegi szempont az étellel való összefüggés. A tapasztalásokat nem lehet egzakt módon lemérni. De közös történelmünk alapján más vallásokkal együtt önkritikusan el tudunk gondolkodni arról, mi bizonyult az életet szolgálónak, illetve életlenesnek. Itt az élet felfogásáról van szó, de egy új felelősségről is: Mi szolgálja a békét, és mi vitte előre az emberek közti megértést? Mít segített elő az Isten szeretete melletti tanúságtétel, és ezzel szemben hol uralkodott a vallások és a politika hatalmi érdeke, amely eszközként használta Istent? Ezek olyan kérdések, amelyeknek a megválaszolásakor megmutatkoznak a vallástörténet sötét foltjai. A teológia feladata, hogy ezeket feldolgozza, és megnevezze az okokat.

Hogyan viszonyul Ön a kereszténység katolikus változatához, amely – tekintettel arra, hogy a vallás területén oly nagy a tetszőlegesség veszélye – oly nagy súlyt helyez a hitközösségen belüli kölcsönös helyesbítésekre, illetve a hagyomány értékére?

Ezzel kapcsolatban az Újszövetségre utalok. Négy, egymástól nagyon különböző evangéliumot tartalmaz egymás mellett. A korai egyház azonban – hála Istennek! – megértette, hogy Jézus nem egyetlen, „objektív” leírható, mintegy „hivatalos” alakban létezik, hanem különféle emberek – kulturális származásuknak megfelelően – különféleképpen látták és értelmezték őt. Máté, Márk és Lukács számára Jézus a „fiú”, de nem Isten. János másképp látja ezt. Az ő szemében a feltámadott Jézus már Isten. Ennek a pluralizmusnak az alapján, melyet az Újszövetség még kibír, ismét meg kell tanulnunk, hogy a vallások és felekezetek Isten távlati érzékelései – és a kereszténységen belül is lehetségesnek kell lennie, hogy azok.

Ön szerint tehát egy hitközösségen belül nem lehet szó kirekesztésről, hanem csak arról, hogy nyílt párbeszédet folytassanak Isten különféle látásmódjairól?

Igy van.

Sok mai ember személytelen erőt, energiamezőt lát Istenben, de nem feltétlenül a személyes Istent. A keresztény teológusok mégis ragaszkodnak ahhoz, hogy Istennek személynek kell lennie, különben az ember szintje alatt állna, mint mondják. Ön másképp látja-e ezt?

Teológiai diktátum, hogy Istennek szükségképpen személynek kell lennie. Ezzel az állítással nem teszünk mást, mint hogy megfelelő módon Istenre alkalmazunk egy bizonyos elképzelést, amelyet mi emberek önmagunkról alkottunk meg. Istenképünk ugyanis mindig az önképünkötől függ. Ennyiben le kell mondanunk az effajta diktátumokról. Helyes lenne, ha azt mondanánk: Mi – mindmáig – nem tudjuk másképp elképzelni Istent, csak személyként, de ez hagyományos kultúránkból fakad. A kultúrák azonban változnak, ha elevenek akarnak maradni, s nem akarnak muzeálissá válni.

A keresztény teológusok Jézusra utalnak, aki a bizalmas „Abba”, „Apácska” szóval szólította meg Istent, és ezzel tartalmi mintát adott.

Ez igen gyenge érv. Jézus azt akarta elmondani kortársainak, hogy Isten szeretet. Ezért nyúlt az apaian szerető férfi képéhez. Ettől azonban Isten még nem apa és nem férfi. Ha Jézus az egyiptomi kultúrához tartozott volna, anyának is nevezhette volna Istent. Példázatszerű, ember formájú istenképről van itt szó. Aki ma még dogmatikailag abszolúttá kíván tenni egy ilyen képet, az a Holdon él.

Hát akkor miféle jelentősége van az Ön számára a Bibliának?

A Biblia egy bizonyos „emlékezeti vonal” multikulturális és multivallási dokumentációja Isten egyetemes megtapasztalásának történetén belül. Léteznek más emlékezeti vonalak is, amelyek más kulturális feltételek mellett tanúskodnak Istenről (legalábbis az egyiptomi és a buddhista), és olyan szellemi kincseket rejtenek, amelyek jót tennének nekünk.

A „sola scriptura” – megigazulás egyedül a Szentírás és a hit által lehetséges – evangélikus elve eszerint már nem, vagy csak korlátozottan érvényes az Ön számára? El kell-e vetnünk ezt az elvet?

Akkor kellene elvetnünk, ha arra köteleznének minket, hogy a hitet bizonyos hittételek igaznak tartásával azonosítsuk, és csak azt higgyük, amit a vallástörténet biblikus szakaszában hittek. Akkor kellene elvetnünk, ha tagadnunk kellene mindent, amit ez előtt, e mellett és ez után az emberek Isten jelenléteként tapasztaltak meg a Lélek által, és már csak a régi hittételeket lenne szabad ismételtetnünk. Isten ma is jelen van Lelke által, és teremtői módon cselekszik. Központi fontosságú az a viszony, amelyet Ő mint Szeretet és Lélek minden teremtett létezővel fenntart. Ez figyelmen kívül hagyják mindazok a vallások, amelyek „vérfertőző módon” megmaradnak saját emlékezeti vonalukban.

Keresztényként tanácsot kérhetünk a Bibliától, de nem feltétlenül kell tanácsot kérnünk tőle?

A Bibliának annyiban van jelentősége, hogy mi a Názáreti Jézus történetének tükrében látjuk Istent, és úgy ismertük meg Őt, mint aki teljességgel az élet szolgálatában áll. Jézus véget vet az áldozati és megváltói vallásoknak. Ezenkívül Jézushoz tekintélyes változások kapcsolódnak az emberek egymás közti kapcsolatát illetően. Ezek közé tartozik a nő társadalmi felértékelése, az élet általa nyomatékosan megerősített tisztelete, az üdvösség és a gyógyítás határozott összekapcsolása. Eppen ezt a szempontot – amelynek révén Jézus kapcsolódni tudott a görög Aszklépiosz-kultuszhoz – ma ismét feladatunkként kellene felismernünk: nevezetesen hogy az emberek ismét együttal Istennel való találkozásként élhessék meg a gyógyítást, messzemenően az orvosi értelemben történő gyógyítást is.

Pedig folyton azt mondják, hogy keresztény szemszögből nézve az üdvösség tulajdonképpen eseménye Jézus kereszthalála – és hozzá kapcsolódó feltámadása –, s nem annyira a gyógyító cselekvés.

A gyógyítás szempontja annyiból fontos, hogy ezáltal komolyan vesszük a szenvedő embert. Isten törődése az emberrel, ahogyan azt Jézus megéli, komolyan veszi létünk testi-lelki és kapcsolati dimenzióját, s nem értékeli le ezeket. Ez a vonatkozás lényegileg tartozik hozzá a Jézus-hithez. Ennélfogva ez a hit továbbfejlesztése a korábbi vallási modelleknek. Ebből az következik, hogy Isten szeretetét – keresztény módon nézve a dolgot – csak terapeutikusan lehet hirdetni. Ellene mond Jézus szándékának, hogy csupán szavakat intézzünk a világhoz, és valamiféle megváltási szisztémát hirdessünk.

És mi van azzal az állítással, hogy Jézus kereszthalálával váltotta meg az emberiséget a tartozásaitól és bűneitől?

Jézus halála kivégzés volt. Azért büntették meg és végezték ki, mivel azt mondta Istenről, hogy fenntartás nél-

kül a szenvedő emberért van jelen, és semmilyen sorompót nem ismer, legyen az etnikai, faji vagy vallási. Isten szeretete korlátlan, határtalan és feltétlen szeretet. Páltól kezdve azonban ismét a hagyományos vallási minták keretében értelmezték ezt a kereszthalált, és a világ bűneiért elszenvedett megváltói halállá tették. Nem hittek tehát Jézus prédikációjának, mely szerint az ember kizárólag azért kiváló Isten szemében, mivel Isten szeret minket. Az Isten által kezdeményezett emberáldozat elképzelése nem más, mint újrainportálása egy elavult vallási szemléletnek, amely tökéletesen eltorzítja Jézus teológiáját. Ő ugyanis semmiféle feltételt nem kapcsolt többé Isten szeretetéhez. Mivel már nem fogadom el ezeket a torzításokat, azt követetem, hogy mondjunk le erről a teológiáról.

És mit jelent az Ön számára Jézus feltámadása?

Jézus megbüntetése nem az utolsó szó volt, kivégzése nem hallgattatta el őt, nem sülyedt el a halálban. Feltámadottként Jézus a maga útjának és a korlátlanul szerető Istenről szóló ígéhirdetésének öngazolása.

Az Ön szemében tehát a kereszténység egy Jézus szerint tájékozódó tapasztalati és találkozási közösség, amelynek nem szabad engednie, hogy bármiféle dogmák és határozatok korlátok közé szorítsák, hanem nyílt eszmecserében él – más vallásokkal is?

Ez így nagyon körvonalazatlanul hangzik. Természetesen készen talált hagyományokhoz kapcsolódunk, és joggal hivatkozunk a Bibliára. De nem abban az értelemben, hogy egyedül a Biblia rögzíti, mit szabad hinnünk. Mai vallási tapasztalatainkra az egyetemes istentapasztalat történetének háttérben kell reflektálnunk, s aztán kell döntelnünk arról, mit hihetünk még el, és mit nem, hogyan képzelhetjük el Istent, és hogyan nem. Ezt valamely egyház, valamely hitközösség összefüggéseiben tehetjük meg, feltéve hogy az kész egy ilyen nyitás elviselésére és arra, hogy komolyan vegye a történelem véres tanításait. Ellenkező esetben a látható egyházon kívül kellene ezt megtennünk. Szerencsére nem lehet többé megtiltani az effajta reflexiót. Aki az élő Istenről akar beszélni, az beleszólhat ebbe – akár teológus az illető, akár nem.

A hit milyen mai tapasztalatára gondol például?

Abban a korban, amely szemmel láthatóan kevés védettséget nyújt, sok ember egyetemes védettséggel él meg istenkapcsolatát. Ez igen erős jelzés arra vonatkozóan, hogy a hit (már) nem tételek igaznak tartása, hanem egy olyan, Istenhez fűződő életkapcsolat megtapasztalása, amely megtartja az embert. A kapcsolat a döntő, nem pedig a dogmatikailag differenciált hitrendszer. Persze ezek a tapasztalatok rendkívül különbözőek, sőt ellentétesek is lehetnek. De ezt az emberi kapcsolatból is ismerjük: a szerelmi kapcsolatok fonákja félelmetes szenvedéstörténet lehet.

Önök bizonyára szemére fogják vetni, hogy álláspontjával viszonylagossá teszi, sőt megszünteti a kereszténységet. Mit gondol, megmaradhat-e az Ön az evangélikus egyházban?

Egy jó barátom azt írta nekem, hogy gondban van a lelke miatt. El is hiszem neki. Hiszen egymás lelkipásztorainak kell lennünk, vagyis kritikus szeretettel kell egymás oldalán állnunk. Már nem támogatom annyira azt a rendszert, amelyben nevelkedtünk, mivel számomra érvénytelenné váltak a reformatori teológia lényeges elemei, amennyiben azok engesztelő áldozatnak feltételezik Jézus halálát. Az általam vázolt búcsúvételek szükségessége, még ha fájnak is, mert a szóban forgó tételek elhomályosították Jézus üzenetét Isten korlátlan szeretetéről és jóságáról. Erről volt szó akkoriban Luther Márton számára is, még ha egészen más keretfeltételek között is.

Hartmut Meesmann

Klaus-Peter Jörns 1939-ben született; előbb tíz éven át gyülekezeti lelkész volt, majd 1999-ig a gyakorlati teológia professzora Berlinben.